

Uq'axexik tzij rech Rhode Island (Multilingual Learners, MLL)

Uq'alajisaxik taq Ya'talil kech Ajupaja xuquje' le Tijoxel

K'iche'
Quiché

Junio 2022

Pacha' tat on chajinel kuk' le ak'alab' e k'o pa tijob'al, at k'o nik'aj taq aya'talil pa Estados Unidos, xuquje' chi uxe' uq'ab' le taqanik federal, le awalk'wa'l ya'tal chi kech kaya tijonem chi kech man katoj taj pre-K-12.

At xuquje' le awalk'wa'l ya'tal chi iwech man are ta kub'ij le estatus iwech, jawije' ixpetinaq wi on chike ch'ab'al kixtzijon wi kuk' le awalk'wa'l. Xaq junam iya'talil we at ciudadano, residente, inmigrante on man k'o ta awuj.

We wuj, le Wokaj rech Tijonem rech Rhode Island (Rhode Island Department of Education) kuya' uq'alajisaxik oxib' ub'antajik taq ya'talil: Patanib'al lingüísticos, okem pa le tijonem chi'l wuj xuquje' echeb'alil.

Kaqeye'j k'o kub'ij chi awech chech uto'ik etamanem kakib'an le awalk'wa'l xuquje' keto'ik we rajawaxik chi kech.

At atuch'ab'al le awalk'wa'l xuquje' ya'tal chi awech kach'aw kuk' le ajchakib' rech le tijob'al xuquje' le distrito are che qas kaya ronojel taq le tob'anem chech le awalk'wa'l arech utz uk'iyik kub'ano, social xuquje' pa le tijob'al.

We k'o ak'otow chi'aj chi rij taq le ya'tal chech le awalk'wa'l, man kachomaj ta na kattzijon pa le Wokaj rech Tijonem rech Rhode Island
info@ride.ri.gov

1 Patanib'al lingüísticos

Pacha' at tat, **ya'tal chi awech kaya jun q'axel tzij/k'o uwuj** pa le ach'ab'al we k'o k'axk'olil kariqitaj pa le tijob'al.

Xa k'ut, we man k'o ta jun q'axel tzij man are ta kub'ij che man ke'awila ta le awalk'wa'l pa le tijob'al. Are taq kawaj kattzijen ruk' jun winaq pa le tijob'al, **utz kata chech le tijob'al kaq'axex atzij**. Jujun taq tijob'al k'o **t'iqb'al kech tat nan** che kekowinik katkito'o, utz we kab'an apan utasik le k'olem are che qas je kub'ano le kata'ik.

Le k'ax tzijonem ruk'a'am, chi uxo'l nik'aj chik; utz'ib'axik ib', wokaj rech taq ch'ab'al, nik'aj chi kursos nab'ejinaj on jun tijob'al especial, patanib'al kajunamatajik xuquje' tzijonem kuk' ajtijab' chi'l e tat nan, riqoj ib' rech Wokaj rech Tijob'al Winaqirisam (Individualized Education Program, IEP), ub'ixikil rech ub'anik k'ax rech le taqanem xuquje' q'ilb'al rech le tijoxel xuquje' we k'o kaya uch'a'ik.

Xuquje' **ya'tal chi awech kaya usaqil tzij chi awech rech le tijob'al pa jun ch'ab'al kacha'o on qas kach'ob'o**. Le tijob'al chi uwach le q'atb'altzij rajawaxik wi kakiya' ub'ixik chi kech le e tat nan pa K'l taq ch'ab'al chi rij taq le wokaj, patanib'al on b'anoj pa le tijob'al. Le tijob'al rajawaxik kakib'an wi wa' amaq'el, kakiq'axej taq le q'alajisanem kataq chi uwach ja pa le ch'ab'al kech le ajupaja, on q'axem chi pa ach'ab'al.

Le awalk'wa'l **ya'tal chi kech kaya patanib'al ingüísticos we kajawataj reta'maxik inglés chi kech**, xa k'ut rajawaxik kaya' ub'ixik chi awech rumal le q'atb'altzij chi rij taq we wokaj. Chech umajixik, **le tijob'al kakita' chi awech che kb'an nik'aj K'otow chi'aj chi awech chi Awochoch (Home Language Survey)**. Wa' katob'an chech rilik we le awalk'wa'l rajawaxik kub'an na jun k'amb'ejanem chech rilik we utz kuk'am ri reta'maxik le ch'ab'al inglés. Le tijob'al rajawaxik wi kekik'utunsaj ri tijoxelab' rech MLL rumal le reta'maxik inglés wene kakiriq k'ax chech okem pa le tijob'al rech MLL, we ka'ilitajik che le awalk'wa'l utz kaya taq le pataninem lingüísticos chech, le tijob'al rajawaxik kuya jun k'utul rech.

We le awalk'wa'l kuch'ako, le tijoxel uch'akom le MLL, xuquje' **at rajawaxi kaweye'j ri q'alajisanem chi rij taq le wokaj rech ch'ab'al jawije' kab'e wi ri awalk'wa'l, le cholb'al chak rech uk'utik kojom pa nik'aj chi wokaj jamal uwach xuquje' taq le jalajoj taq q'alajisanem rech taq le wokaj**. Rajawaxik kab'ix chech le awalk'wa'l che katz'ib'ax pa jun wokaj rech ch'ab'al, xuquje' are taq le le awalk'wa'l kel pa ri pataninem. Rajawaxik kaya' ub'ixik chech le awalk'wa'l chi rij taq le wokaj rech pataninem rech ch'ab'al.

2 Okem pa le tijonem

Le awalk'wa'l **ya'tal chi kech junam kab'an chech ri kokem pa taq ri wokaj xuquje' taq patanib'al ya'om rumal le tijob'al jamal uwach chi kech ri tijoxelab'**. We wokaj xuquje' pataninem rajawaxik qas utz chech ri kijunab' xuquje' kaya'ik le qas kajawataj chech le ch'akanem.

Le awalk'wa'l **ya'tal chech kaya ronojel ri uk'utik chi uwach ri qas kachokonik**, che ruk'a'am Usik'ixik uwach wuj / Artes rech Ch'ab'al, Matemáticas, Ciencias chi'l Estudios Sociales, junam kuk' le e nik'aj chi ak'alab'. Are taq at k'o pa le MLL man k'o ta k'ax chech okem pa ta le uk'utik rech le qas upam chak.

Le awalk'wa'l **ya'tal chi kech ke'ok pa taq le b'anoj extracurriculares** (clubes chi rij le tijob'al, taq etz'anem, chi'l nik'aj chik.) pa le uqajb'al rech ri tijob'al. Are taq at k'o pa MLL man k'o ta k'ax kub'ano chech k'olem pa taq le b'anoj extracurriculares.

Le awalk'wa'l **ya'tal chech kok pa taq le pataninem rech tob'anik ruk' le tijob'al / uqajb'al taq le tijob'al ya'om chi kech konojel taq le tijoxelab'**. Le patanib'al rech tob'anem chi kech ak'alab' che kiriqom jutz'it k'ax, kik'oxomab'al xuquje' le keta'mab'al jamal uwach chi kech konojel taq le tijoxelab' rech taq le tijob'al. We kachomaj che le awalk'wa'l rajawaxik kaya taq we pataninem chech xa k'ut le tijob'al man qas ta karilo urajawaxik le awalk'wa'l, chatch'aw apan pa le tijob'al xuquje' chata tob'anem.

Le tob'anem rech rilik jamal uwach chi kech konojel taq le tijoxelab', kab'ix chi kech Wokaj rech nik'aj taq tob'anem rech paqalib'al (multi-tiered system of supports, MTSS). **MTSS man jun tijob'al taj, xa k'u jamal uwach chech tob'anem chi kech tijoxelab' chech utz'aqatisaxik ri kakaj kakich'ak pa ri tijob'al, le no'jinem xuquje' le eta'manem social chi'l emocional.**

3 Wuj xuquje' echeb'alil

At **ya'tal chi awech katz'ib'aj le awalk'wa'l pa le tijob'al xa k'u man rajawaxik taj kata chi awech che kaya usaqil tzij on wuj jawije' kub'ij wi ub'antajik ik'olem ruk' le awalk'wa'l**. Le tijob'al man ya'om ta b'e chi kech rumal le q'atb'altzij kakita wuj jawije' kuq'ato on man kuya ta b'e chech le tijoxel kutz'ib'aj rib' on kak'oji' pa ri tijob'al.

Le tijob'al xuquje' taq le uqajb'al tijob'al utz kakita ri t'isb'aj kojom xuquje'

k'amb'ejanem rech ujunab'il jun ja kunab'al on ajkun, **pacha' uk'amb'ejaxik ochochib'al** (pacha' uwujil utojik taq pataninem jawije' k'o wi); xa k'ut, **le ajchakib' rech le tijob'al man kekowin taj kakita chi kech ri ajupaja che kakiya rajilab'alil seguro social on wuj rech inmigración pacha' visas, uwujil achochib'al on k'amb'ejanem rech ciudadanía**. Man rajawaxik taj kak'ulaj uwach k'otow chi'aj chi rij le ub'antajik migratorio on rech le awalk'wa'l, pacha' k'otow chi'aj chi rij le k'olib'al jawije' xk'oji' wi ri awalk'wa'l.

Pa uk'iyal **rech taq le tijob'al kakiya' wa rech nima'qab' xuquje' re paq'ij man katoj taj on man qas taq paqal rajil** chi kech ri tijoxelab' kajawataj chi kech. Rajawaxik kanojisax jun nojisab'al wuj rech q'atb'altzij, jawije' kakoj kajilab'alil ri ajupaja, le q'ij rech kalaxib'al, kib'antajik xuquje' janik'pa' kakich'ako. **Man rajawaxik ta jun uwujil seguro social chech okem pa taq we patanib'al**.

Le tijob'al man utz taj kakikomonej taq q'alajisanem jawije' kuk'utunsaj wi uq'alajisanem ri tijoxel, ruk' we ya'om b'e chi kech rumal le taqanik on le e tat nan kiya'om b'e chech chi uwach jun wuj. Le ya'talil rech echeb'alil q'atetal rumal le taqanik kab'ix chech Taqanik rech Echeb'alil chi'l taq Ya'talil rech Tijob'al kech Ajupaja (Family Educational Rights and Privacy Act, FERPA), xuquje' we taqanik kuya' chi kech le alaxik ya'talil rech q'atb'altzij chech rilik taq le tz'ib'anem pa tijob'al kech le ak'alab' pa le tijob'al, kaya ub'ixik chi kech we rajawaxik, uta'ik k'ak'arisanem xuquje' usuk'maxik, xuquje' utaqik taq utz'ib'axik ri awalk'wa'l pa nik'aj chi tijob'al we kakaj kakiq'axej ri kalk'wa'l pa jun chi tijob'al.

Utz kaqil ri kab'an kuk' ri awalk'wa'l ruk' ri kich'akanik.